

А. О. Маслов

ТЕОРІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ФІНАНСИ: ПОЛЕ ВЗАЄМОДІЇ

Розглянуто питання становлення теорії інформаційної економіки, зокрема зміст інформації, інформаційної невизначеності та асиметрії інформації. Показано шляхи розв'язання проблем на фінансових ринках засобами теорії інформаційної економіки.

The article investigates the problems of development of the theory of information economy and, in particular, the content of information, asymmetry of information and uncertainty of information. The ways to solve the problems in financial markets through theory of information economy are explored.

Ключові слова: інформація, інформаційна невизначеність, асиметрія інформації, фінансові ринки, інформаційна економіка, теорія інформаційної економіки.

У нових історико-економічних умовах господарювання в межах сучасної, третьої, науково-технічної революції та її трансформації під впливом інформаційної революції кінця 1970—80-х років у інформаційно-технологічну революцію значення нематеріальних факторів виробництва, зокрема інформації та інформаційно-знанневих ресурсів, наймовірно збільшилося. Трансформаційні процеси під впливом інформаційно-технологічної революції охопили всі сторони суспільства, перетворивши його з індустріального на постіндустріальне сервісно-інформаційне (нове індустріальне, надіндустріальне, мережеве, пост-економічне) з відповідною економікою. Поряд із цим перебіг інформаційно-технологічної революції та сучасний розвиток світової економіки відбуваються за умов посилення глобалізації, регіональної й субрегіональної інтеграції, зростання ролі транснаціональних корпорацій, криз у фінансовій сфері й економіці та ін.

З онтологічної точки зору, інформаційна економіка не просто нова, а зовсім юна, її роком народження можна вважати 1995-ий, коли бізнес і засоби масової інформації почали використовувати можливості світової мережі (www) та інтернет, а з гносеологічної точки зору, вона з'явилася, коли економісти почали цікавитись окремими теоретичними проблемами інформації в економіці — в межах півстоліття. Стрижень нового типу економіки утворюють новітні інформаційно-комунікаційні технології, які є унікальними, оскільки поширюються так швидко, міцно та практично одночасно, як жоден тип виробництва й жодна технологія у світі.

Інформаційна економіка вимагає якісно нового наукового підходу, тому що за нових умов існуючі економічні теорії не в змозі розкрити багато її сторін. Необхідно дослідити суперечності інформаційної економіки, її структуру, динаміку та особливості формування в умовах української дійсності. Сучасний стан економічної науки характеризується загальним визнанням великих проблем, і насамперед у її панівному, неокласичному, напрямі. Світова економічна

думка вже впродовж декількох десятиліть заявляє про нагальну потребу в розробці нової економічної парадигми, створенні нової методології осягнення сутності сучасних змін у економічних процесах. На роль нової парадигми поряд із інституційно-еволюційним напрямом претендує, й небезпідставно, інформаційна парадигма, представники якої на перше місце в аналізі економічних процесів і явищ поставили інформаційний фактор.

Сучасні дослідження інформації свідчать про необхідність формулювання проблем інформаційної економіки в процесі економічних перетворень, що пов'язане з поступовим проникненням інформаційної діяльності в усі сфери людської діяльності та вказує на фактичне формування й подальше структурування інформаційного сектору економіки. Так, Е. Тоффлер у своїх працях¹ наголошує на необхідності цілісного дослідження інформаційної діяльності з виробництва, обробки й поширення інформації. У свою чергу, П. Друкер, обґрунтовуючи використання терміна “інформаційний сектор економіки” методологічною необхідністю, котра пов'язана з виокремленням рушійних сил трансформаційних процесів постіндустріального суспільства, зазначає, що у XXI ст. сектором зростання в розвинутих країнах буде не бізнес, тобто не організована економічна діяльність, а найімовірніше некомерційний суспільний сектор².

Інформація перебуває в постійному русі й розвитку, її обсяги зростають за експонентою, отже, з'являються нові проблеми та нові аспекти для дослідження. Актуальність питання впливає на активність вивчення феномену інформації та інформаційної економіки. Серед перших поняття інформації як економічну категорію досліджував А. Харт³. Проблеми інформації та її вимірювання розглядаються в працях видатних американських учених — засновників кібернетики К. Шеннона і Н. Вінера⁴. Зокрема, К. Шеннон розробив математичну теорію, що ґрунтується на статистичному підході. Також вивчення інформаційних проблем у економіці базується на працях дослідників інформації з позицій фізики, теорії інформації, інформаціології Л. Бріллюена, Дж. Евери, М. Мак-Люена, В. Мунтіяна, І. Юзвішина⁵ та ін.

¹ Тоффлер Э. Революционное богатство / Э. Тоффлер, Х. Тоффлер. — М. : АСТ ; АСТ Москва ; Профиздат, 2008. — 569 [1] с. — (Philosophy); Тоффлер Э. Новая волна богатства / Э. Тоффлер // Эксперт. — 2008. — № 2. — С. 23–29.

² Drucker P. Post-Capitalist Society / P. Drucker. — NY : Harper-Collins Publ., 1995.

³ Hart A. Risk, Uncertainty and Unprofitability of Compounding Profitability's / A. Hart // Studies in Mathematical Economics and Econometrics. — Chicago : University of Chicago Press, 1942.

⁴ Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетике / К. Шеннон. — М. : ИЛ, 1963. — 827 с.; Винер Н. Кибернетика, или управление и связь в живом и машине / Н. Винер. — М. : Советское радио, 1968. — 396 с.

⁵ Бриллюэн Л. Научная неопределенность и информация : пер. с англ. / Л. Бриллюэн ; под ред. и с послесл. И. В. Кузнецова. — 3-е изд. — М. : КД “Либроком”, 2010. — 272 с.; Мак-Люэн М. Галактика Гутенберга: сотворение человека печатной культуры / М. Мак-Люэн. — К. : Ника-Центр, 2004. — 432 с.; Мунтиян В. И. Информационная парадигма / В. И. Мунтиян. — К. : КВІЦ, 2006. — 632 с.; Юзвшин И. И. Информациология или закономерности информационных процессов и технологий в микро- и макромирах Вселенной / И. И. Юзвшин. — 4-е изд. — М. : Радио и связь, 1996. — 214 с.; Эвери Дж. Теория информации и эволюция / Дж. Эвери. —

Становлення теорії інформаційної економіки як інформаційної парадигми почалося ще з 1960-х років, зокрема завдяки дослідженням Ф. Махлупа й М. Пората⁶. Подальшого розвитку теорія набула в 1970—90-х роках, коли за кордоном з'явилася велика кількість монографій і наукових статей із тих чи інших аспектів становлення й функціонування інформаційної економіки в розвинутих країнах, наприклад таких визнаних економістів і соціологів, як Д. Белл, М. Кастельс, Т. Стоуньєр, Е. Тоффлер, Ф. Уєбстер⁷.

Розробці концепцій і моделей інформаційного суспільства та проблем інформаційної економіки присвячено багато фундаментальних праць видатних західних дослідників, що стояли біля витоків теорії інформаційної економіки: Р. Барана, Д. Блюменау, П. Друкера, К. Ерроу, Р. Ешбі, К. Келлі, К. Кларка, Й. Масуди, Р. Нельсона, Р. Нолана, Д. Норта, М. Пората, М. Портера, К. Сохнея, Д. Тапскотта, К. Шеннона, Й. Шумпетера та ін.

Дослідження проблем інформаційної асиметрії та вибору гірших товарів містяться в працях Дж. Акерлофа, В. Вікрі, Дж. Міррліса, М. Спенса, Дж. Стіглера, Дж. Стігліца та ін. Спектр інформаційних проблем у економіці, що досліджуються, досить широкий та не обмежується лише зазначеними вище. До них можна віднести також проблеми знань і економіки знань, нової (мережевої, інтернет) економіки, інтелектуального капіталу. Проблему ефективного функціонування фірм за умов їх інформаційного забезпечення вивчав Ф. Найт, а Р. Коуз використовував поняття інформації в теорії трансакційних витрат.

У СРСР перші дослідження з'явилися в середині 1980-х років. На пострадянському просторі дослідженню інформаційної економіки приділяли увагу як російські, так і вітчизняні економісти й соціологи, серед яких Н. Апатова, Ю. Бажал, В. Базилевич, В. Геєць, Ю. Зайцев, Т. Затонацька, П. Єщенко, П. Леоненко, Л. Мельник, В. Мунтіян, І. Пенькова, В. Плескач, В. Семиноженко, Л. Федулова, А. Чухно⁸ та ін. У їхніх працях аналізуються

М. — Ижевск : НИЦ “Регулярная и хаотическая динамика” ; Ин-т компьютер. исследований, 2006. — 252 с.

⁶ *Machlup F. The Production and Distribution of Knowledge in the United States / Fritz Machlup. — Princeton, NJ : Princeton University Press, 1962; Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / Ф. Махлуп. — М. : Прогресс, 1966. — 462 с.; Porat M. The Information Economy: Definition and Measurement / Marc Porat ; US Department of Commerce, Office of Telecommunications. — Washington, D.C., 1977.*

⁷ *Белл Д. Социальные рамки информационного общества / Д. Белл // Новая технократическая волна на Западе / сост. и вступ. ст. П. С. Гуревича. — М. : Прогресс, 1986. — С. 330—342; Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс ; пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. — М. : ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.; Стоуньєр Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики / Т. Стоуньєр // Новая технократическая волна на Западе / сост. и вступ. ст. П. С. Гуревича. — М. : Прогресс, 1986. — С. 392—409; Уєбстер Ф. Теории информационного общества / Фрэнк Уєбстер ; пер. с англ. М. В. Арапова, Н. В. Мальхиной ; под ред. Е. Л. Вартановой. — М. : Аспект Пресс, 2004. — 400 с.*

⁸ *Апатова Н. В. Теория информационной экономики / Н. В. Апатова ; Тавр. нац. ун-т им. В. И. Вернадского. — Симферополь, 2005. — 336 с.; Бажал Ю. М. Знаннева економіка: теорія і державна політика / Ю. М. Бажал // Економіка і прогнозування. — 2003. — № 3. — С. 71—76; Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку / В. Д. Базилевич,*

різноманітні аспекти формування й функціонування постіндустріального, інформаційного суспільства та постіндустріальної сервісно-інформаційної економіки.

Центральним поняттям інформаційної економіки є інформація. Термін “інформація” походить від латинського слова “informatio” — надання форми, формування, роз’яснення, викладення, обізнаність (поінформованість). До середини ХХ ст. цей термін використовувався у вузькому розумінні — як свідчення про навколишній світ і процеси, що передаються та сприймаються людьми усно чи писемно з допомогою умовних знаків і сигналів, якими виступали різні мови людського спілкування, або спеціального пристрою. Поступово зміст цього поняття розширювався й уточнювався.

Інформація може мати як абстрактний, так і конкретний характер. Конкретна інформація є первинною, натуральною й реально-об’єктивною, образною, а абстрактна — вторинною, перекодованою, умовною, концептуальною. Саме вторинна (концептуальна) інформація виділила людину з навколишнього середовища, забезпечила спадковість поколінь, а отже, розвиток людського суспільства. Утім, саме подвійність інформації (по-перше, матеріальна властивість первинної інформації, яка існує незалежно від людини, по-друге, її відображення в пам’яті людини в кодованому вигляді) як суто суб’єктивна властивість призвела до певної плутанини та суперечностей у визначенні її сутності.

Поняття інформації є одним із фундаментальних у сучасній науці, зокрема в економіці, та базовим у інформатиці й науці про інформацію — інформаціології. Фактично до усвідомлення інформації як фундаментальної природної субстанції людство підійшло лише в середині ХХ ст. Науковий підхід у галузі інформації почав формуватися на основі вивчення властивостей вторинної інформації. Саме її досліджують такі наукові напрями, як інформатика, інтернетика, теорія інформації й навіть кібернетика, межі котрої як науки сьогодні є настільки нечіткими, що вона розпадається на окремі напрями, у т. ч. на самостійний, що виник ще до її зародження, — теорію передачі інформації. Ця теорія, у свою чергу, тривалий час залишалась основною науковою базою теорії інформації.

Сучасна теорія інформації та інформаційного пошуку ґрунтується на класичній теорії інформації, яка сформувалася в 1940-х роках завдяки працям К. Шеннона⁹, котрий заклав підвалини цієї теорії — науки, що вивчає процеси, пов’язані з передачею, отриманням, перетворенням і зберіганням інформації, розглядає її як зняту невизначеність наших знань про будь-що.

Вагомий внесок у формування поняття “інформація” зробив радянський учений Н. Реймерс, котрий ще в 1960-ті роки запропонував трактувати його

В. В. Ільїн. — К. : Знання, 2008. — 687 с.; Пенькова І. В. Информационная экономика: вопросы теории : монография. — Донецк : РИА ДонНТУ, 2006. — 296 с.; Плескач В. Л. Електронна комерція : підручник / В. Л. Плескач, Т. Г. Затонацька. — К. : Знання, 2007. — 535 с.; Чухно А. А. Інституціонально-інформаційна економіка : підручник / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко ; за ред. А. А. Чухна. — К. : Знання, 2010. — 687 с.

⁹ Шеннон К. Зазнач. праця.

як один із найважливіших природних ресурсів і одночасно суспільне надбання, оскільки весь розвиток людства є результатом освоєння й переробки інформації, яка надходить із навколишнього середовища та накопичується суспільством¹⁰. Утім, і в цьому визначенні питання сутності самої інформації залишається відкритим.

Український академік В. Глушков вважав, що інформація в найзагальнішому її розумінні є мірою неоднорідності розподілу матерії й енергії у просторі та часі, мірою змін, котрими супроводжуються всі процеси, що відбуваються у світі. А за визначенням ЮНЕСКО, інформація — це універсальна субстанція, що пронизує всі сфери людської діяльності, слугує провідником знань і думок, інструментом спілкування, взаємопорозуміння та співробітництва, утвердження стереотипів мислення й поведінки¹¹.

Інформація як базовий системоутворюючий фактор надає принципово нових властивостей характеру виробництва (модульність, багатофункціональність, мініатюризація та ін.), особливостям праці (віртуалізація процесів, активізація творчості), специфіці соціальних відносин (формування мережевих систем, зокрема соціальних мереж, глобалізація тощо).

З огляду на зазначене під *інформацією* ми розуміємо *інтерпретовані дослідником дані або свідчення про об'єкти та явища навколишнього середовища у вигляді параметрів, властивостей, станів, які, набуваючи ознак факту, перетворюються на інформацію, що передається з допомогою певних засобів каналами зв'язку реципієнту з метою зменшення його невизначеності (інформованості) та через засвоєння суб'єктом релевантної інформації стає знанням*. У свою чергу, знання є основою для нової інформації та для нового знання.

У неокласиці тривалий час упродовж ХХ ст. передбачався вільний доступ до необхідної ринкової інформації, тобто безкоштовний і рівний для всіх економічних суб'єктів. Під необхідною інформацією в теорії загальної економічної рівноваги Л. Вальраса маються на увазі знання про власні смаки, власні ресурси та про вектор рівноважних цін на всі товари (для моделі часткової економічної рівноваги А. Маршалла набір товарів, зрозуміло, менший). Якщо доступ до інформації був би неповним чи нерівним, економічні суб'єкти не знали б цін на всі важливі для них блага й послуги та не могли би поводитися раціонально, тобто максимізувати свою цільову функцію, а отже, будь-який стан, що встановився б у результаті, не був би рівноважним — комусь було б вигідно його змінити. У сучасній моделі загальної рівноваги, вперше сформульованій Дж. Хіксом у праці “Цінність і капітал”¹² у 1939 р., передумова досконалої інформації доповнюється досконалим передбаченням,

¹⁰ Реймерс Н. Ф. Природопользование : словарь-справочник / Н. Ф. Реймерс. — М. : Мысль, 1990. — 637 с.

¹¹ Википедия — свободная энциклопедия [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/w/index.php?title=Информация&oldid=979308>.

¹² Hicks J. R. Value and Capital: an inquiry into some fundamental principles of economic theory / J. R. Hicks. — Oxford : Clarendon Press, 1939. — 331 p.

згідно з яким економічні суб'єкти формують правильні очікування значень економічних змінних для всіх майбутніх періодів.

Нереалістична передумова досконалої інформації сучасної неокласики різко обмежила використання економічного аналізу та не давала можливості зрозуміти деякі важливі економічні явища. Тобто в економічній теорії в межах моделей ринку з досконалою конкуренцією зовсім не бралися до уваги такі характеристики, як невизначеність та різна інформованість учасників ринку. Передбачалося, що покупці, вибираючи товар, знають, чому вони мають купувати саме цей, а не інший товар. Тобто вважалося, що покупці володіють однаковою з продавцями інформацією про наявні товари.

Слід зазначити, що в межах периферійного сегмента економічної теорії Ф. Найтом, Й. Шумпетером та іншими вже робилися спроби використати відсутність загального рівного й вільного доступу до інформації для пояснення феноменів підприємництва та підприємницького прибутку. Однак ці спроби так і не були інтегровані в неокласичну течію. До того ж концепція справжньої невизначеності Ф. Найта не піддавалася кількісному аналізу та була аж ніяк не операційною. Для того щоб включити невизначеність і ризик у неокласичну теорію, потрібно було описати поведінку господарюючих суб'єктів в умовах невизначеності й ризику як економічно раціональну, тобто таку, що максимізує цільову функцію. Це було зроблено в межах теорії очікуваної корисності, теорії пошуку та концепції асиметричної інформації.

На рубежі XX—XXI ст. розвиток теорії інформаційної економіки відбувався насамперед у межах концепції асиметрії інформації лауреатів Нобелівської премії 2001 р. Дж. Акерлофа, М. Спенса, Дж. Стігліца¹³. Дослідження проблеми асиметрії при укладанні угод та ефекті несприятливого відбору здійснював С. Росс¹⁴. Важливу роль інформаційним аспектам відводять у трансакційних інформаційних теоріях Р. Коуз (теорія фірми)¹⁵ та Дж. Стіглер (теорія пошуку інформації)¹⁶. Теоретичні моделі Дж. Акерлофа, М. Спенса та Дж. Стігліца, що почали формуватися на початку 1970-х років, ґрунтуються на загальній теорії економічної рівноваги, згідно з якою кожне ринкове господарство наближається до рівноваги у вигляді тенденції, а також існує принцип взаємозалежності

¹³ *Акерлоф Дж.* Рынок “лимонов”: неопределенность качества и рыночный механизм / Дж. Акерлоф // Thesis. — 1994. — Вып. 5. — С. 91—104; *Спенс А. М.* Передача сигналов в ретроспективе и информационная структура рынков. Нобелевская лекция 8 дек. 2001 г. / А. М. Спенс // Мировая экономическая мысль: сквозь призму веков : в 5 т. Т. 5: в 2 кн. Кн. 2. — М. : Мысль, 2005. — С. 484—534; *Стigliц Дж. Ю.* Информация и смена парадигмы в экономической науке. Нобелевская лекция 8 дек. 2001 г. / Дж. Ю. Стиглиц // Мировая экономическая мысль: сквозь призму веков : в 5 т. Т. 5: в 2 кн. Кн. 2. — М. : Мысль, 2005. — С. 535—629.

¹⁴ *Ross S. A.* The Economic Theory of Agency: The Principals Problem / S. A. Ross // American Economic Review LXII. — 1973. — May. — P. 134—139.

¹⁵ *Коуз Р.* Природа фірми / Р. Коуз // Природа фірми: походження, еволюція і розвиток / за ред. О. І. Вільямсона, С. Дж. Вінтера ; пер. з англ. А. В. Куликова ; наук. ред. пер. В. П. Кузьменко. — К. : А.С.К., 2002. — С. 30—48.

¹⁶ *Стиглер Дж. Дж.* Экономическая теория информации / Дж. Дж. Стиглер ; под ред. В. М. Гальперина. — Спб. : Экон. шк., 2000. — С. 507—529 (Теория фирмы. Вехи экономической мысли — Т. 2).

основних елементів ринкової економіки, котрий забезпечує єдність системи та впливає на реалізацію прагнення до рівноваги. Однак відбувається це без її головної передумови — автоматичного “розчищення” ринків, тобто без автоматичного приведення попиту у відповідність із пропозицією шляхом швидкої зміни цін. Причинами цього є відсутність повної або досить надійної інформації та діючі інституційні обмеження.

З цих позицій представники теорії інформаційної економіки піддають аргументованій критиці не лише традиційні (характерні для неокласичної парадигми мейнстриму), а й новітні прояви ринкового фундаменталізму. Вони властиві сучасним неоліберальним концепціям раціональних очікувань, економіки пропозиції та ін. У своїй нобелівській лекції (2001 р.) Дж. Стігліц стверджував: “положення, на якому ґрунтується більша частина традиційного аналізу конкурентної рівноваги — ринок обов’язково “очищується”, — є просто неправильним в умовах недосконалої інформації”¹⁷. Насправді в цих умовах, на думку вченого, може існувати надлишок пропозиції (безробіття) на ринку праці.

Специфічні теоретико-методологічні засади теорії інформаційної економіки, відмінні від парадигми сучасного мейнстриму, створюють широке поле взаємодії теорій інституціоналізму та фінансів. Воно охоплює насамперед з’ясування питань впливу інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційної невизначеності та асиметрії інформації на фінансові ринки загалом і ринки похідних цінних паперів (деривативів) зокрема.

Надійність інформації через мінливість і старіння останньої є істотною проблемою. Навіть інформація, що надходить, не може бути повністю засвоєна, до того ж певна її частина обов’язково буде відкинута. Існують також когнітивні обмеження у сприйнятті інформації, її правильному розумінні й оцінці, що пов’язані з особливостями людського мислення. За таких умов покупці й продавці володіють неоднаковою інформацією про товари. Зазначене дає достатньо підстав для висновку про неповноту інформації як факт і одну з безпосередніх причин ринкової невизначеності.

Ринкова невизначеність перешкоджає прийняттю оптимальних рішень, створює додаткові трансакційні витрати, через неї економічні агенти при прийнятті рішень перебувають у нерівних умовах. Окрім цього, вона впливає на поведінку фірм: чим вища ринкова невизначеність, тим більше фірми схильні до кооперативних стратегій поведінки.

Проте неповнота інформації, яка породжує ринкову невизначеність, — це лише частина проблеми, що постає перед учасниками ринкових операцій. Інша частина проблеми полягає в тому, що доступна інформація розподілена серед учасників ринкової угоди нерівномірно. Різна ступінь обізнаності агентів про ринок називається асиметрією інформації. Інформаційна асиметрія

¹⁷ Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков : в 5 т. Т. 5 : в 2 кн. Кн. 2: Всемирное признание: лекции нобелевских лауреатов / отв. ред. Г. Г. Фетисов. — М. : Мысль, 2004. — С. 547.

є внутрішньою ознакою ринку. Річ лише у ступені такої асиметрії, оскільки саме від цього залежатиме її вплив на функціонування ринку загалом. Вплив інформаційної асиметрії на ринок є дуже багатограним: вона змінює поведінку споживачів і стратегію фірм, впливає на конкуренцію та ефективність функціонування ринку.

У господарській практиці, зокрема на фінансових ринках, асиметрія інформації досить поширена, оскільки продавці, а в деяких випадках і покупці, намагаються приховати свої справжні знання про об'єкт угоди для отримання певних переваг. Треба зазначити, що інформаційне забезпечення, й насамперед сам доступ до інформації, становить досить серйозну проблему. Оскільки отримання практично будь-якої інформації пов'язане з витратами, у т. ч. трансакційними, прагнення до її одержання передбачає співвіднесення витрат унаслідок отримання інформації та додаткових вигід від цього.

Інформаційна асиметрія впливає не лише на мікрорівні, на рівні фірми, а й на мезорівні, на рівні галузевих ринків, тобто всіх ринків (фінансових, у т. ч. страхування, кредитних). Схематично доступ до інформації на ринках за різними теоріями показано на рисунку.

Джерело: побудовано автором.

Рисунок. Доступ до інформації на ринках у різних теоретичних системах

Слід зауважити, що теоретики намагалися послабити передумову досконалої інформації та наблизитися до адекватнішого пізнання економічної дійсності. До різних аспектів проблеми інформаційної асиметрії вчені-економісти вдавалися досить давно. Одним із них був американський економіст, лауреат Нобелівської премії 1996 р. (спільно з Дж. Міррлісом) В. Вікрі, який ще в 1940-х роках досліджував проблему оптимальної системи оподаткування доходів із точки зору мотивації та асиметричності інформації¹⁸. Якщо з точки зору мотивації кожен платник податків, визначаючи ступінь напруженості своєї праці, враховує шкалу оподаткування, то з погляду асиметричності інформації фактична продуктивність праці платників податків державі не відома.

Лише через чверть століття висновки В. Вікрі узагальнив і використав у плануванні дохідності системи оподаткування видатний шотландський економіст Дж.-А. Міррліс (праці: “Інформація та стимули: економіка батогів і пряників”, 1966 р., та “Оптимальне оподаткування та інформація”, 1997 р.), продовживши дослідження ролі інформаційної асиметрії при оподаткуванні в межах “економіки батогів і пряників”.

Найадекватніші відповіді на запитання у зв'язку з інформаційною складовою економічного розвитку в контексті глобалізаційних процесів і криз кінця ХХ — початку ХХІ ст. дають результати досліджень інформаційної економіки лауреата Нобелівської премії 1996 р. Дж. Стігліца в межах нового кейнсіанства. На основі вивчення проблем збору, аналізу й поширення інформації та прийняття рішень в умовах її дефіциту вчений розробив теорію інформаційної економіки, або економічну теорію інформації (*economics of information*).

У зв'язку з тим, що Дж. Стігліц тривалий час працював у дослідницькому департаменті Світового банку, теорію ринків із асиметричною інформацією він використовував у контексті державного регулювання. Спектр аналізу був дуже широким: від проблем безробіття до розробки оптимальної податкової системи. Особливу увагу вчений приділив фінансовим ринкам із асиметричною інформацією. Спільно з Е. Вейссом він показав, що для мінімізації втрат від неповернення кредитів банкам потрібно не підвищувати процентні ставки як компенсацію за ризик, а нормувати обсяг позик.

Дж. Стігліц детально проаналізував проблему асиметричної інформації з точки зору менш інформованих учасників ринку на прикладі страхових компаній. Він пояснив, у який спосіб вони можуть поліпшити своє становище — з допомогою додаткових даних, механізму “зворотної ринкової адаптації”, коли недостатньо інформовані учасники ринку одержують відомості від краще обізнаних. Разом із М. Ротшильдом Дж. Стігліц показав, як працюють інформаційні потоки на тих ринках страхових послуг, де компаніям не відомий рівень

¹⁸ Vickrey W. S. Agenda for Progressive Taxation / W. S. Vickrey. — NY : Ronald Press Comp., 1949.

ризиків стосовно окремих клієнтів¹⁹. Страхова компанія (слабко інформована сторона) повинна ефективніше стимулювати своїх клієнтів (добре інформована сторона), щоб вони “виказали” відомості щодо страхового ризику. Дії, спрямовані на передачу інформації, змушують людей змінювати свою поведінку та сприяють зміні способів функціонування ринків.

Досліджуючи впродовж багатьох років проблему ринків із асиметричною інформацією, Дж. Стігліц довів, що висновки традиційних економічних моделей із повною інформацією вводять дослідників у оману. Оцінка багатьох ринків із допомогою концепції асиметричної інформації надала можливість виявити, що насправді вони функціонують зовсім інакше, ніж уявляють економісти. Звідси можна зробити висновок, що й державне регулювання ринкової економіки повинне здійснюватися інакше, ніж передбачено неокласичною теорією, й насамперед із урахуванням теоретичних здобутків і методологічних засад теорії інформаційної економіки.

¹⁹ *Rothschild M. Equilibrium in Competitive Insurance Markets / M. Rothschild, J. Stiglitz // Quarterly Journal of Economics. — 1976. — Vol. 90. — P. 629—650.*